

1953 TKP DAVASI ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

BDS YAYINLARI'nın 1953 TKP Davası *Esbabı Mucibeli Hüküm*'ünü (Gerekçeli Karar) basacağını öğrendiğimde bir sevinç duydum. Sevinç duydum, çünkü, eski sol tarihle uğraşma hastalığına kapılan herkes bilir ki, bu alanda esaslı bir kaynak sıkıntısı vardır. İkinci olarak, tüm sosyalist hareket tarihi boyunca 1951-52 TKP Tevkifatı ve akabindeki 1953 Davası, diğer TKP tevkifat ve davalarından birçok bakımdan farklı ve kanaatimce en önemlisi olanıydı. Ayrıca üzerinde en çok konuşulmuş, spekülasyon üretileniydi de. Bu tevkifatta ortaya çıkan çelişkiler Türk Solunun 1960 sonrası, olumsuzlarına damgasını vurmuştu. Belki farkındayız, belki değiliz ama 53 TKP davası Türk solunun tarihinde bir dönüm noktasıdır ve bir sayfanın kapandığının ilk işaretidir.

Türk solunun tarihinin tartışılması ve bu alana ilişkin yayınların artması son yıllarda hızlandı. Bunda dünyadaki son gelişmelere paralel, solun kendi geçmişine bir gözatma ve onunla hesaplaşma ihtiyacı belirleyici. Aslında çoktan yapılması gereken bir şeyin gecikerek de olsa, şimdi yapılıyor olması tabii ki sevindirici.

Elinizdeki kitap, direkt olarak bir TKP Tevkifatını anlatan ikinci kitaptır. (Birincisi 1927 *Tevkifatı* adı altında, Birikim Yayınları arasından çıkmıştı.) Bu basımdan tevkifat üzerine birçok aydınlatıcı bilgi bu gibi kaynaklardan çıkabilir. Ancak hemen ve önemle vurgulamalıyım ki, okuyucuyu şu noktada uyarmakta yarar var. Bu gibi hukuki metinlerin birer kaynak olduğu kuşku götürmemekle beraber, polis-sanık-mahkeme üçlüsünün mücadelelerinin bir ürünüdürler de. Bir başka deyimle, *suç* olarak öne sürülen fiili doğal olarak sanık reddetmek veya kısmen kabul etmek durumunda iken, bu garip oyunda bazı şeyler de gizlenir. Polis ve savcılık ise çoğu kez fiziki ve psikolojik baskı uygulayarak sanıklara *suçu* kabul ettirmek ve ispat gayreti içindedir. Bu anlamda bu tip metinler esas olarak devletin bakış açısını taşıyan, suçlayıcı metinlerdir. Bu açıdan birçok bakımdan güvenilirlik riski taşırlar. Üstelik bu sadece polis-savcı suçlamaları için olduğu kadar, sanık ifadeleri ve psikolojisi içinde geçerlidir. (Zaten bu tüm üsluba da sinmiştir.) 51 tevkifatının öyküsünü bizzat araştırmış ve yaşayanların ağzından dinlemiş biri olarak, anlatılan birçok olayın aşağı yukarı geçtiğine kanaat getirmekle birlikte, gene de unutulmamalı ki, sözkonusu metin sonuçta devlet ideolojisini yansıtmaktadır. Bu açıdan okuyucunun değerlendirenken bunu dikkate almasında esaslı fayda görüyorum. Ve yöntemsel olarak, bu gibi kaynaklardan çok önemli bilgiler devşirilebileceğine inamakla ve zorunlu görmekle birlikte, bu gibi kaynakların başlıbaşına bir tarih yazmak sözkonusu olduğunda, ana kaynak teşkil edemeyeceğine de inanıyorum. Okuyucunun bunu dikkate alacağını sanıyorum.

Ayrıca 53 TKP davasının diğer tamamlayıcı unsurları olan İddianame ve Savunma eksiktir. (Siyasi Savunma teşkilat sekreteri Zeki Baştimar tarafından yapılmış olup, kısaltılmış metni Yeni Açılım dergisinin Aralık 1988 ve Ocak 1989 tarihli 8. ve 9. sayılarında iki bölüm halinde yayınlamıştır.) Yanısıra o tevkifata katılmış birçok eski tüfeğin anıları da şu sıralar piyasada bulunabilmektedir. Konunun meraklılarının bir bütünlük içinde değerlendireceğini zannediyorum.

Benim burada yapmaya çalışacağım şey metni hukuki olarak analiz etmek veya *şu ifade doğru bu ifade yanlış* gibi bazı sonuçlar çıkarmak olmayacak. Bunun bir faydası olduğuna da inanmıyorum ve bu tip bir yargıda bulunacak konumda da değilim. Benim yapmaya çalışacağım şey, daha ziyade, 51-52 TKP tevkifatı ve bunun sonucu 53 davasının Türkiye Sol hareketi tarihi içindeki önemi ve yerine ilişkin bazı saptamalarda bulunmaktan ibaret olacak. Problemim davanın önemi ve özelliği nedir, sonuç ve etkileri ne olmuştur gibi sorulara, şüphesiz öznel cevaplar aramaktır. Yanısıra tamamlayıcı bir unsur olarak bazı bilgileri okuyucunun dikkate alması açısından, ulaştırmaktan ibarettir. Böylelikle elinizdeki hayli uzun hukuki metin, bir nebze de olsun hukuki kuruluştan çıkartılmaya çalışılırsa, davanın siyasi, örgütsel, psikolojik sonuçlarını da dikkate alacaktır. Davanın bu boyutu

anlaşılmadan, metnin metin olarak da anlaşılamayacağına inanıyorum. Dahası bu davaya katılan birçok eski tüfek halen sağdırlar ve bazı açıklamalar getirmek isteyenler herhalde olacaktır.

53 TKP Davası'nın önemi ve özellikleri nelerdir peki? Bu davaya birçok açıdan cevap verilebilir belki, ama öncelikle altının çizilmesi gereken şudur; 53 davası, o güne kadar ki TKP davalarından hem nicel hem de nitel açıdan farklıdır. Nicel olarak farklıdır, çünkü TKP'nin kurulduğundan beri en çok sanıklı davadır; tam 184 kişi. Nitel olarak farklıdır, çünkü, gene o güne kadar ki TKP Davaları'ndan farklı olarak, bu dava sonucu TKP Örgütlenmesi diye bir şey kalmamış, partinin yapısı çözülmüş ve Türkiye toprağında (1973'e kadar) 20 yıl boyunca bir daha belini doğrultamaz hale gelmiştir. Kadrolar dağılmış, bir kısmı yılgınlığa kapılarak köşesine çekilmiş ve en önemlisi hareket örgütsel ve ideolojik bütünlüğünü yitirmiştir.

26 Ekim 1951 Cuma günü Marsilya Vapuruna binmek üzere iken, üzerinde parti belgeleri çıkan Dr. Sevim Tarı'(Belli)'nin yakalanmasıyla başlayan tevkifat, çeşitli aralıklarla 1 yıl sürer ve İstanbul-Lzmir-Ankara illerini kapsar. Öyle anlaşılıyor ki, polis 1946 sonrası yeni TKP örgütlenmesinden baştan beri haberdardır. Bu istihbaratını gerek aralıksız takiplerle, gerekse de İzmir ve Ankara teşkilatına sızdırdığı ajanlar vasıtasıyla sürdürmektedir. Buna rağmen belli ki polis, yıllarca operasyona girişmemiş, sadece olan biteni uzaktan izlemekle yetinmiştir. Polisin bu tip bir mantık yürütmesinde birkaç nokta belirleyicidir. Öncelikle uluslararası konjoktür beklenmiştir. DP ile demokrasıcılık oyununa soyunan rejim, ABD'nin gözüne girmekte bu tip bir zamanlama seçmiş olabilir. İkincisi 1950 affı beklenmiştir. Böylelikle 1946'daki tevkifatta içeri giren kadronun yeni örgütlenmeye dahil olacağı hesaplanmış ve böylelikle bir taşla iki kuş vurulmuştur. Özellikle gençliğe inmeyi beceren Zeki Baştımar'ın yeni örgütlenmesiyle TKP'de kısa sürede bir kadro şişmesi olmuştur. Böylelikle polis az bir sabır göstererek bir ağaçtan birkaç elma toplamak yerine, bütün bağı toplamayı yeğlemiştir. Bunda kesin bir başarı sağladığı aşikârdır.

Operasyon öylesine ince hesaplanmıştır ki, şans eseri kurtulan birkaç aydın kadro hariç, tüm yapı baştan aşağı çorap söküğü gibi çözülmüştür. Zaten bir operasyon beklentisi içinde olan TKP, her ihtimale karşı varolan merkez komitenin yerine bir yedek-merkez komiteyi devreye sokabilmek için hazır tutmuştur. Eğer bir tevkifat olur da, MK yakalanırsa yerini bu ikinci kadro alacaktır. Fakat evdeki hesap çarşıya uymamış, yedek komite dahil, en sıradan unsuruna kadar hemen herkes ele geçirilmiştir. Tevkifat dışı kalabilen çok az sayıdaki bir kısım kadro ise, yerine yeni bir yapı ikâme etmeyi becerememiştir. Böylelikle zaten siyasal arenada ve sınıf içinde etkin bir varlık göstere-meyen TKP, uzun yıllar sosyalist hareketten bir örgüt olarak silinmiş, bir arkadaşlıklar çevresi ve gelenek haline dönüşmüştür. Öyleki, 1973 atılımına kadar bu dağınıklık hali sürmüştür.

1951-52 tevkifatı tabir-i caizse *Klasik TKP Kuşağı* diye adlandırabileceğimiz kuşağın geçirdiği son tevkifattır. Bu tevkifatta Merkez Komite'yi teşkil eden Zeki Baştımar, Dr. Şefik Hüsnü Değmer, Reşat Fuat Baraner, Mehmet Bozışık, Ahmet Fırınçı, Halil Yalçınkaya gibi isimler hareketin ilk yıllarından kalma, çoğu KUTV'da (Doğu Halkları Komünist Üniversitesi) yetişmiş kadrolardır. Bunun tek istisnası Mihri Belli'dir. Belli, 1940'ların başında harekete katılmış en genç MK üyesidir. (Yedek MK ise, Tevfik Dilmen, Macit Bilge ve Kemal Ergin'den oluşuyordu.) Böylelikle geleneksel TKP ritüelleri ve örgütlenme tarzı (zaafılarıyla birlikte) bu 51 örgütlenmesinde de hakimdi. Zeki Baştımar'ın örgütlenme üslubuna getirmeye çalıştığı bazı nispi reformlara rağmen, TKP gövdesi itibarıyla halen eski TKP idi denebilir. (MK'nun yaş ortalaması; 51,7 iken, tüm sanıkların yaş ortalaması 32 idi).

Bununla beraber özellikle tabanında bir çok genç unsur yer alıyordu. 1944'de IGB (İleri Gençler Birliği) örgütlenmesi ile gençliğe yönelme ihtiyacı hisseden TKP, bu örgütlenmenin darbe yemesiyle genç kadro politikasına yöneldi. O günün koşullarında ve TKP'nin gücü ile orantılandığında, yeni yönelimin nispeten başarılı olduğu da söylenebilir. Özellikle, Türkiye Gençler Derneği ve İstanbul Yüksek Tahsil Gençlik Derneği'nin hemen tamamına yakın yönetici kadrosu, yeni TKP örgütlenmesinin en aktif unsurlarını oluşturdular. (Örneğin TGD'nin yönetimini oluşturan 12 kişiden Şevki Akşit, Aclan Sayılğan, Fuat Hikmet Güner, Kamuran Baştıju, Enver Gökçe, Melahat Türksal bu isimler arasındadır. İYTGD'nden de İlhan Berktaş, Turan Tamer, Vecdi Özgüner, Şaban Ormanlar, Sevim Tarı, Ali Tüteng Esen, Abuzer Özdemir, Turan Sacit Baykara, Nihat Tunali, Nuran Bozer (Akşit), Mehmet Halim Spatar, Arslan Kaynaradağ, vb. gibileri 53 davasında yer aldılar.) Özellikle Ankara DTCF, TKP'nin genç kadro kaynağıydı denebilir.

Böylelikle 53 davası TKP tarihinde en genç sanıklı davadır. Bu gençlerle birlikte TKP, o güne kadar ki en yaygın örgütlenme imkânına kavuşmuştur. İlk defa bu tevkifatta, çoğunu göçmenlerin teşkil ettiği eski kadroların yanında, yeni isimlere rastlanmıştır. Ne var ki, bu örgütlenmenin ömrü kısa sürmüş ve kadrolarının tamamına yakını ele geçirilmiştir.

53 davasının oldukça önemli bir özelliği de, bugünkü tabirle *İtirafçılık Yasası* ya da *Pişmanlık Yasası* olarak bilinen yasaya benzer bir yasanın ilk defa bu davada uygulanmasıdır. Bilinen 141. maddeye ilaveten bir 7. *Fıkra* çıkarılmış olup, *samimi ikrarda* bulunandan cezalarının 1/3 oranında indirimi öngörülmüştür. Böylelikle hem örgüt hakkında bilgi verilmesi teşvik edilmiş hem de mahkemede polis ifadelerinin reddi engellenmiştir. Bu yasadan faydalanan sanıklar şunlardır; Ömer Lütfü Tuncaya (Ankara İl Sekreteri), Tevfik Dilmen (İstanbul İl Sekreteri), Aclan Sayılğan, Nevzat Yavuz Yıldırım, Nejat Özön, Turan Tamar, Turhan Tuna, İhsan Konaş, Aydemir Kandemir, Behçet Pekmerdol, Selçuk Şenel, Kemal Bekir Özmanav, Fuat Hikmet Güner, Yılmaz Çolpan, Ali Hikmet Maltepe, Şükrü Ünal, Ulvi Uraz, Selçuk Uraz, Ali Cihan Erkaya. Örgütün çözülmesinde bir psikolojik faktör olarak 141/7'ye katılımı arttırdığı söylenebilir.

Buna paralel olarak, bu davada yeralan 6 kişinin polis ve Milli Emniyet'e çalışmaları açıkça ortaya çıkmıştır. Bunlardan 4'ü İzmir teşkilatında 2 tanesi de Ankara teşkilatında yer almışlardır. Bunların isimleri ve hangi tarihten itibaren milli Emniyet'te çalıştıkları şöyledir. Behçet Şener (3 Şubat 1948), İbrahim Turan (25 Eylül 1948), Şükrü Dinsel (20 Ekim 1946), Yusuf Etik (1 Aralık 1944), Necdet Günçakin (1946), Sabahattin Özbay (1948). Buradan da anlaşılıyor ki, polis ve Milli Emniyet yeni TKP örgütlenmesini uzun yıllardır izlemeye almıştır. Bu kişilerin kesin olarak polis ajanı oldukları mahkemeye Emniyet Baş Müfettişliğinin gönderdiği raporla tartışmaya gerek kalmayacak açıklıkta ortaya çıkmıştır. Bu kişiler mahkemede *Kamu Şahidi* olarak dinlenmişlerdir.

Bu tevkifatta çok küçük bir aydın kümenin tevkifat-dışı kalabildiğini söylemiştik. Bunun daha sonra soldaki oluşumları etkilemesi bakımından iki istisnası vardır; biri Behice Hatko (Boran), diğeri ise Sadun Aren'dir. Behice Boran bizzat davaya 174 numaralı sanık olarak katılmış ve delil yeterliliğinden beraat etmiştir. Sadun Aren ise yurtdışında olduğundan daha sonra ayrıca yargılanmış, o da beraat etmiştir. Behice Boran ise, yaklaşık 6 ay tutuklu kalmış olup hakkındaki ifadeleri reddetmiştir. Behice Boran'la ilgili ifadeler olanlardan Ankara İl Komitesi üyesi Yaşar Çöl'ün akli dengesini kaybetmesi üzerine ifade geçersizleşmiştir. İlk tahkikat ifadesinde Asaf Ertekin ve Cahit Güllü'nün Behice Boran'la aynı hücrede olduklarını söyleyen Enver Gökçe'de bu ifadesini mahkemede reddetmiştir. Behice Boran hakkında bir diğer ifade ise itirafçı sanıklardan Fuat Hikmet Güner tarafından verilmiş olup, Behice Boran'ın Aclan Sayılğan ve Raci Dinçer'den kurulu hücrede partililiğinin tartışıldığını söylemesine rağmen, bu ifade gerek Aclan Sayılğan ve gerekse de Raci Dinçer tarafından reddedilmiş, böylelikle Boran'ın partililiği iddia makamınca ispat olunamamış ve beraat etmiştir. Oysa bugün anlaşılıyor ki, başta Behice Boran olmak üzere partinin *aydınlar grubu* partililer ve bizzat Zeki Baştımar'la ilişkili olup, onun tarafından özellikle korunmuşlardır. Böylelikle Behice Boran sabıkası olmadığı için, 60 sonrası TIP'ın yönetimine girebilmiştir.

53 davası TKP için bör bölünmenin de başlangıcı oldu. Bu sonuç, yukarıda sayılan diğer olgulardan hem daha etkili hem de daha önemlidir. O güne kadar kendi içinde birçok çelişki, kopma hatta kavga yaşayan TKP, bütün bunlara rağmen ayakta kalmış, kadro ve örgüt bütünlüğünü koruyabilmişti. Oysa ilk defa 53 sonrasında TKP, içinde bir daha biraraya gelmesi mümkün olmayan gruplaşmalara yönelmiş ve kesin bir saflaşma yaşamıştır. TKP kadrolarının organik bütünlüğü kalmamıştır. Bu tevkifat sonrasında birara TKP'nin yeniden örgütlenmesi düşünülmüş ve bu yönde *içeriden dışarıya* bazı çağrılar yapılmış ise de, gerek kadroların yorgun ve moral deformasyon içinde olmasından, gerekse de koşulların elvermemesi bakımından bu gerçekleşmemiştir.

TKP tarihinde birçok genel sekreter tevkifatlardaki tavırları yüzünden suçlanmıştır. (1927'de Vedat Nedim Tör'ün partiyi polise teslim etmesi, 1946'da Dr. Şefik Hüsnü'nün yakalandığı *Sarı Defter* meselesi gibi) Ancak bunların hiçbirisi Zeki Baştımar'ın suçlanması kadar yıpratıcı olmamıştır. O kadar ki, tevkifat sonrası Harbiye tutukevinde Kadrolar yatak ve ranzalarını ayıracak kadar bölünmüşlerdir. Zeki Baştımar, emniyette verdiği 173 sayfalık ifadeleri sonucu teşkilatça ağır biçimde suçlanmıştır. Küfürleşmeler ve sert tartışmalar olmuştur. Kadrolar *Zekici* ve *Mihriçi* diye ikiye bölünmüştür. Eskiler, yani Şefik Hüsnü ve Reşat Fuat gibileri de Mihri Belli'yi desteklemişler, Mihri Belli fiilen TKP'nin hapisteki genç önderi durumuna gelmiştir. Ancak *dışa karşı* örgütsel bütünlüğü koruyor imajını verebilmek için olsa gerek, aralarında Zeki Baştımar'ı *ihraç* kararı alsalar da, mahkemede *siyasi savunmayı* gene de Baştımar yapmıştır. (Baştımarlar'da Sevim Tarı'nın ifadelerini ve Mihri Belli ile mektuplaşmalarının polisin eline geçmiş olmasını, Mihri Belli'ye karşı bir koz olarak kullanmışlardır.) Kanaatimce, Zeki Baştımar'a bu kadar yüklenilmesinin asıl sebebi Baştımar'ın polis ifadelerini reddetmeyip, mahkemede tevli yolu kabulünü savunmuş olması ve bunu tüm örgüte önermesidir. Oysa TKP geleneğinde, o güne kadar poliste örgüt ve üyeler ne kadar çözülürse çözülün, bu ifadelerin mahkemede reddi ve hiçbir şekilde kabul edilmemesi vardı. Böylelikle Baştımar, bu geleneğe karşı bir tavri savunmasıyla birlikte, eskileri hemen karşısında buldu. Baştımar bunu

savunup, önermeseydi belki de diğer çelişkiler hallolabilirdi. (Hatta bunun üzerine kimileri Baştu-
mar'ın daha evvelden MIT'le anlaşmış olduğunu bile ileri sürdüler.) Zeki Baştu-
mar'dan dolayı Mihri Belli ve çevresi tarafından, bugün bile lanetle anılmaktadır. Mihri Belli, *Anılarında*
Baştu-
mar'ı itirafçı sanık Tevfik Dilmen'le kıyaslar ve şunları söyler; "51-52 tevkiyatında balık baştan
kokmuştu... Birçok şeyi ilk kez açıklıyan, isimleri ilk kez bildiren Zeki Baştu-
mar'ın 173 sayfalık ifadesi, Dil-
men'inkinden bile kötüdür." (Mihri Belli. İnsanlar Tanıdım. Milliyet Y. İst. 1989) Böylelikle ortaya çı-
kan ifadeler sadece polis-sanık-savcı çelişkinin ürünü olmaktan çıkıp, bir anlamda sanık-sanık çelişkinin de ürünü olmuştur.

Zeki Baştu-
mar, 10 yıl hapis ve 3 sene 4 ay Amasya'da emniyeti umumiye nezareti altında bulunma-
ya çarptırılır. Çıktıktan sonra bir süre Çağaloğlu'nda bir tercüme bürosu işleten Baştu-
mar, yurtdışın-
dan gelen talimat üzerine gizlice sosyalist ülkelere gider. Orada TKP-Dış Büro'nun başına geçer ve
Teşkilat Birinci Sekreteri Yakup Demir adı altında faaliyet gösterir. İsmail Bilen ve Aram Pehlivan-
yan ile birlikte TKP'nin yurtdışı bağlantılarını güçlendirmeye ve adım adım örgütü yeniden oluşturma-
ya başlar. *Bizim Radyo* ve *Yeni Çağ* dergisinin yayınlarından sorumlu olur.

Mihri Belli ve Reşat Fuat ise içeride kalırlar. Şefik Hüsni ise 1957'de Manisa'da sürgünde iken öl-
müştür. Onlar da Baştu-
mar ve Dış-Büro'nun asla TKP'yi temsil edemeyeceğini savunurlar. Gerçi hiç-
bir zaman açıkça Biz gerçek TKP'yiz demeseler de, tavır ve davranışlarından bu sonucu çıkarmak
herhalde yanlış olmaz. 51-52 tevkiyatında ortaya çıkan çatlak, 60 sonrasında Türk Solu'nun mecrası-
nı da belirler. Ve başlangıçta kişisel garazlar gibi başlayan çelişkiye, gitgide teorik bir içerik verme-
ye başlarlar. Özellikle Mihri Belli'nin bu konuda çok daha aktif bir hat izlediği açıktır. MDD adıyla
anılan akımın başını çekmiştir. Baştu-
mar onun kadar teorik temeller üretmemiştir. O da, başta Mih-
ri Belli olmak üzere, 53 davasında çeliştiği kim varsa hepsini *partiden ihraç ettiğini* açıklar. Böylelikle
arada kalan son ortak mazi köprüleri de atılmıştır; artık ortada üzerinde dövüşülen bir TKP ismi ve
geleneği kalmıştır.

Bütün bunların en sert yaşandığı yer ise hiç kuşkusuz TIP oldu. TIP, o güne kadar TKP'nin ula-
şamadığı ölçüde kitleselleşmiş, kamuoyunda meşruluğu olan legal-sosyalist bir işçi partisiydi. Bu
niteliğiyle TIP, ister istemez eski TKP'lilerin de ilgi ve çalışma odağı oldu. TIP Merkez yönetimi
özenle *biz herhangi bir kuruluşun devamı değiliz* mesajı vermeye ve bu imajı korumaya çalıştı. Buna
rağmen bazen gizli bazen açık eski TKP ilişkisi ve çelişkilerini de bünyesinde yaşadı. Bu bazen öylesi-
ne sert biçimler aldı ki, sonuçta TIP eski TKP kadrolarının mücadele alanı haline geldi. Tabii bu
böyle telaffuz edilmeyordu. Edilmeyordu ama, taraflar TIP içinde bir biçimde güç ve etki kazanma-
ya çalışıyorlardı. Bu durum TIP üzerinde yapılan tartışmalarda en çok gözden kaçan noktaydı bu-
güne kadar. 53 davasının uzantıları TIP'i de etkiliyordu. Bu bakımdan TKP'den bağımsız bir TIP Ta-
rihi düşünmek kanımca mümkün görünmüyor.

Hernekadar, sabıkası olan *eski tüfeklerin* TIP'E üyeliği engellenmiş de, eski TKP kadroları
TIP'teki oluşumları dışardan veya bir biçimde içerdeki adamları vasıtasıyla etkilemeye, bazen de
yönlendirmeye devam ediyorlardı. TKP-Dış Büro'nun, yani Zeki Baştu-
mar'ın TIP'e karşı tavrı deste-
kti. Baştu-
mar, yurt içinde direkt olarak TKP'yi yeniden örgütlemekten kaçınıyor, onun yerine ko-
şullara bağlı bir sürece gözetiyordu. Ama TIP olgusu da es geçilemeyeceğine göre, bu koşullarda ya-
pılması gereken en akıllıca iş, TIP merkez yönetiminde kendisiyle bir anlamda *flört* eden ekibi
desteklemektir. Bunların içinde tevkifattan kılpayı sıyrılmış, Behice Boran, Sadun Aren ve Nihat Sar-
gion en uygun isimler görünüyordu. Bu ekip TIP içinde geleneksel TKP ritüellerini korumaya ve bir
türseparat çalışma tarzıyla Zeki Baştu-
mar etkisini TIP'e taşımaya en açık kesimdi. (Bu anlamda bu-
gün gerçekleşen TIP-TKP birleşmesinin bazı önkoşulları daha o günden mevcuttu denebilir. Ancak
12 Mart müdahalesi ve Baştu-
mar'ın ölümüyle birlikte yerine İsmail Bilen'in geçmesi üzerine ayrıntı-
sını tam bilemediğimiz bir kopuş yaşandı. 2. TIP ise TKP ile rekabeti ön plana aldı. Buna rağmen
80'den az önce gizlice TIP-TKP birleşme görüşmelerinin başlatıldığını biliyoruz.) *Bu uzak tutmanın*
her tür yönemi mübah kılan bir makyavelizme kadar vardığı gözleniyordu.

Nitekim Behice Boran'ın bir panelde İlhan Selçuk ve Mihri Belli'yi *silahlı ihtilalcilikle* suçlaması,
ya da *Gizli Komünist Parti TIP'e sızmıştır* beyanları için ne kadar çığırından çıktığının bir göstergesi
idi. Bu gibi beyanlar sıklıkla Mihri Belli, *Noter Kanallı İhtarname* çekerek TIP yönetimini uyardı.
Belli, "İlgili merciler *ihbar niteliğindeki beyanlarımızla henüz harekete geçmemişlerdir. Ama bu ihbarlar so-*
nunda tek bir sosyalistin kılına dokunulacak olursa, bunun manevi yükü sizin omuzlarına çökecektir." diyor-
du. (TIP yönetimi yurt dışında Zeki baştu-
mar'la görüşen Senatörü Niyazi Ağırnaslı'yı da partiden
uzaklaştıracak.) Gerçi Mihrici Grup, aralarında TKP'yi yeniden inşa etmemiştir. *Biz iç TKP'yi* diye
ortaya çıkmamıştı ama elinde tuttuğu Türk Solu, Aydınlık Sosyalist Dergi gibi dergilerle bunun teorik
ön hazırlıklarına girişmişti bile. Onlarda TIP'i desteklemekle birlikte, TIP yönetimine karşı

amansız bir savaş açmışlardı. Birçok il ve ilçe örgütünde ise bunun kavgası verilir olmuştı. Malatya kongresi sonrasında ise *Mihirci* diye bilinen gruptan ihraçları gündeme getirdi TIP-MYK'sı da.

Dış-Büro ise ideolojik olarak da Belli ve çevresine saldırıma gereği duyuyordu. Bu paralelde *Milli Demokratik Devrim* ve *İçyüzü* başlıklı bir *Broşür* yurtdışından belli adreslere postalanmaya başlandı. Bu broşürü değil, ama ona ASD'nin Ocak-1970 tarihli 16. sayısında verilen cevabı buraya aktarmakta yarar görüyoruz. Çünkü burada tekrar 51 tevkifatı sözkonusu edilmiş ve Zeki Baştımar zikredilmiştir. Bunu TKP içi çelişkilerin, 60 sonrası Türk Solunu nasıl etkilediğini belirtmesi bakımından ilginç bir belge olarak görüyoruz. 51 TKP tevkifatına dair birçok olaydan söz etmekle başlayan imzamsız cevap yazısında şöyle denmekte; "1951 sonbaharında TKP tevkifatı başladı ve ilk tahkikat iki yıl sürdü. İstanbul Emniyet Müdürlüğü hücrelerinde en ağır terör koşullarında geçen iki yıl. 1947-51 döneminde partinin teşkilat sekreterliğini yapmış olan şahıs, polislin yardımcımsı durumuna düştü ve tam 173 sayfa ifade verdi... 1951-53 koğuşturması Türkiye'de sosyal mücadelenin hem kahramanlıklar, hem alçaklıklar, hem emekçiler davasına bağıllık örnekleri, hem ihanetler içeren bir saflaşmayı teşkil eder... Gün geldi Türkiye'de insan içine çıkmaya yüzü olmayan bu şahsı bir sosyalist ülkede siyasi mülteci olarak, tarihi isim taşıyan bir örgütün adına hareket eder durumda gördük. Bu durum ciddiye alınmalıydı. 'Örgüt' birkaç siyasi mülteciden ibaret olsa, Türkiye'de tek bir kişiyi temsil etmese de, ciddiye alınmalıydı. Çünkü sözkonusu şahıs sığındığı sosyalist ülke emekçilerinin alm tezmin ürünü olan imkânlardan yararlanarak, Türkiye'de emekçilerin davasına ihaneti temsil eden oportünizme arka çıkıyordu. Ve ülkenin emekçilerinin bağımsızlık ve gerçek demokrasi uğruna savaştan ön saflardaki militan proleter devrimcilere sövüyordu..." Cevap yazısı, sayfalar dolusu bu tip iddialar içermekteydi. Burada önemli olan sözü geçen şahısın Zeki Baştımar'dan başka kimse olmadığını ve *Oportünizme arka çıkıyor* dediği TIP yönetimine verdiği destekti.

Mihirci Grup, sık sık Zeki Baştımar meselesini gündeme getirmişti. İşte bunlardan biri daha. Türk Solu dergisinin Haziran 1968 tarihli 29. sayısında yeralan A. Dino ve Yanılmaca başlıklı ve Şevki Akşit imzalı yazıda geçenler; "Biran kendinizi 1953'de Harbiye Askeri Cezaevinde düşününüz. Tutuklamalar başlıyalı iki yıl olmuştur. Bazılarımız bu iki yılın 3-4 ayını, bazılarımız 6-12 ayını, bazılarımız 24 ayını İst. Emniyet Müdürlüğü Birinci Şubenin işçene hücrelerinde geçirmiş olusun. Soruşturma sırasında diyelim ki, polis sanıkların bazılarında kendilerini ve arkadaşlarını üç yıldan on yıla kadar hapis cezasına çarptırarak tutanakları imzalatmayı başarmış olusun.. mahkeme başlayacak diyelim. Sanıkların en yaşlılarından Dr. Şefik Hüsnü ve Reşat Fuat Baraner, 1. şubede tazyik altında imzalatılmış olan tutanakların tümünün duruşmalarında reddedilmesini sağlık veriyorlar diyelim.. Buna mukabil bir 'sivrilmiş kişi', Z. Baştımar -bu deyim ancak bu tynette kişiler için geçerlidir- yukardaki tekliflere karşı çıkıyor, adı geçen tutanaklardaki ifadelerin tevii yolu kabul edilmesini öngörüyor olusun. Kendisinde 1. şubede iki yıl kalmıştır ama daha ilk günden itibaren (tutanakların tarihinden anlaşılıyor olusun) imzalatıldığı ifadeler, yüzlerce sayfayı bulmakta ve iddane için önemli bir dayanak olmaktadır diyelim.. Çoğunluk Şefik Hüsnü ve Reşat Fuat'ın salık verdiği davanısı benimsiyor, adı geçen tutanakları reddedecek diyelim. Zeki Baştımar bütün ısrarlara ve bu arada sert tartışmalara rağmen, tutumunu değıştirmiyor, üstelik sanıklar arasında kendi görüşüne taraftar bulmaya çalışıyor.. Zeki Baştımar tecrit edilip çaresiz kaderine terkedecektir diyelim. Hapishanede bile iç çatışmaların bazen zorunlu olabileceğine, bu küçük örnek bilmem yeterli kanıt mı? Aradan uzun hapislik yılları geçecek, Zeki Baştımar yaptığı canların hesabını vermeden, sırta kadem basacak diyelim.. Ve geçmişimizin mirasyyedice harcanmasına seyirci kalacağız. Öyle yağma yok."

Yakup Demir, (Zeki Baştımar) adı 5 Nisan 1966 tarihli SABAH gazetesinde açıkça yazıldı. Buna 15 Nisan 1966 tarihli ve 159 Sayılı YÖN'de E. Tüfekçi imzalı ve *Türk Soluna Saygısızlık* başlığıyla Mihri Belli cevap verdi. Ama ondan bir önceki YÖN sayısında (8 Nisan 1966 sayı:158) imzamsız bir yazı yeriyordu. Böylelikle TKP'deki bölünmeye YÖN'de tavrı almış ve etkilmiş oluyordu: "'TKP' adını taşıyan bu teşekkül, Moskova'ya kayıtsız şartsız bağıllı, Moskova ağız değıştirirse, eski sözlerini derhal unutarak yeni türküyü çağırılmaya başlıyan dışarda yerleşmiş suni bir kuruluştur. Dışardaki bu grup, besbelli ki, Sovyet komünist partisinin sağladığı paralarla yaşamaktadır. Moskova kongresinde Türkiye Komünist partisi Dış Büromsı Birinci Sekreteri' adıyla tanınan, halbuki 'Yeni Çağ' dergisinde 'Türkiye Komünist Partisi Merkez Komitesi Birinci Sekreteri' sıfatını kullanan Yakup Demir bu görevi için dolgun ücret almakta ve emrinde bir makam arabası bulunmaktadır. Söylendiğine göre bu Yakup Demir, 1950 Komünist tevkifatında 173 sahilelik ifade ile Menderes'in polis şefi Ahmet Topaloğlu'na hayli yardımcı olan Zeki Baştımar'dır." Böylelikle içerdeki sol dışardan kurdurulan TKPye karşı olduğunu çeşitli vesilelerle belli ediyordu. Mihri Belli ise, ağıktan SBKP'ye tavrı alamadığı için *Gogol'un Müfettişleri* tabirini kullanarak, kinayeli bir tepki gösteriyordu. Böylelikle 53 Harbiye Davasında olanlar, 60 sonrası Türk Solunun gündemine girmişti. Ama bütün bunlar bir yerde pek önemli değıildi. Önemli değıildi, çünkü Baştımar yurtdışındaydı ve birkaç mülteci ile ne yapabiliirdi ki? Mihri Belli, bu eski mücadelede daha avantajlı gibi görünüyordu, solu etkiliyordu ve yurt içindediydi. İçindediydi ama, tüm çabalarına rağmen genç kuşaklar çevre-

sinden uzaklaşmış, içte de bağımsız bir örgüt toparlıyamamıştı. Ve belki de hepsinden önemlisi, *Uluslararası Hareket* yani SBKP, arkasında değildi. Tartışmalar karşılıklı atışmalar şeklinde sürdü gitti; Başttmar onları *maoculuk* ve *ajanlık* suçlarken, onlar Başttmar'ı hainlikle.

Fakat bu arada beklenmeyen bir gelişme oldu. Bu gelişme Türk Solundaki saflaşma ve ayrışmaları hızlandırdı ve su yüzüne çıkardı. Bu Çekoslavakya'nın Varşova Pakti orduları tarafından işgali idi. Burada TIP gibi, toplumsal planda siyaset üreten bir partinin durumu ve alacağı tavır önemliydi. O güne kadar, *güteryüzlü sosyalizm*, *bağımsızlıkçı sosyalizm*, vb. gibi laflar etse de, bir nebze hoşgörülen Genel Başkan Mehmet Ali Aybar, Çekoslavakya konusunda aldığı protestocu tavırla birden şimşekleri üzerine çekti. Düne kadar aralarından su sızmayan TIP-MYK'si birdenbire bölündü ve Aybar'a karşı saldırıya geçti. Bu görünürde *Enternasyonalizm* ve *Sosyalizm Modeli* üzerine teorik bir tartışma gibiydi. Fakat tavır alanların 51 tevkifatından sıyrılmış ve Başttmar'a meyilli ekip olduğu düşünülürse, bu kimi yorumlara göre aslında *Aybar'a TKP Darbesi*'nden başka birşey değildi. Herşey 16.10.1968 tarihli olağan merkez yürütme kurulu toplantısında ortaya çıktı. Bu hiç *de olağan* geçmeyen toplantının gündemi parti için sorunlar ve partinin ideolojik hatı olmadığı halde, ani bir şekilde Aybar suçlanmıştı. Ortada bir *beşli taktir* vardı. Bunu imzalayanlar; Behice Boran, Sadun Aren, Nihat Sargın, Münnetullah Haydaroğlu ve Şaban Erik'ti. Belli ki, *birileri* TIP'in bu kadar fazla bağımsızlıkçı bir çizgiye kaydırılmasından hoşnut olmamışlar ve bu gidişe bir müdahale etme gereği hissetmişlerdi. Ve tabii düne kadar Dış Büro'nun çelişkisi Mihri Belli iken, şimdi Aybar sorunu ön plana çıkmıştı. Hernekadar bu *beşli taktir* sonrası Aybar Genel Yönetim Kurulu'nda dengeyi tekrar lehine çevirmiş olsa da, bunun sonrasında Aybar, artık partide giderek geri plana itilecek, önce genel başkanlıktan istifa etmek zorunda kalacak, sonra da 14 Şubat 1971'de de TIP'ten.

Böylelikle 60 sonrası yeniden filizlenen Türk Solu, geçmiş TKP mirasının olumlu-olumsuz mirasını da yükledi. 53 Davası ile geleneksel rotasından kopan TKP'de kendi içinde yaşadığı bu sancıyı. O kadar ki, 73'lerde yeniden örgütlenen TKP bile bu eski kırgınlık ve çatışmaların bir tarafı olmanın kendini kurtaramadı. Bu eski hesaplaşmanın izleri I. Bilen TKP'sinde de sürdü; Başttmar, Reşat Fuat Baraner'i *ihraç* etti. I. Bilen ondan övgüyle söz etti. Ama bir Şefik Hüsnü lanetle anılmaya devam etti. 53'ün kırgınlıkları Parti Tarihi konusunda etkisini günümüze kadar hissettirdi. (Yalnızca bugünkü TBKP bu konuda net bir tavır alarak, eski saflaşmaların üzerine sünger çekme isteğinde görünüyör.) Bir sayfa kapanmıştı.

Elbette ki, önemli olsa da, 53'ün yolaçığı sonuçlar sadece bu bölünmeden ibaret değildi. Belki de 53'ün yolaçığı en önemli sonuç -bilince çıkmamış olsa da- geleneksel TKP kuşağının ve gene geleneksel dar zihniyetin TKP'yi ve Türk Solu'nu bir yere götürmeyeceği gerçeği idi. 53'le birlikte bu durum iyice netleşti. 73 sonrası TKP'nin tarihinde ilk kez yaşadığı kitleleşme de, bundan çıkartılan derslerin önemli payı olsa gerek.

Devlet açısından ise, TKP o güne kadar tevkifat üzerine tevkifat yese de, asla sınıf ve kitle bağı kuramasa da, toplumda yaygın ve etkin bir politika yürütemese de, hep bir *baştağrısı* olmuştu. Her seferinde ama üç, ama beş kişi de olsa yeniden toparlanmış, yara bere içinde de olsa, gerçekten büyük bir inat ve dirençle yeniden varolabilmişti. Oysa, 53'te devletin TKP'nin üzerine gidiş tarzı düşünülürse bu *soruna* kesin bir çözüm getirmek istediği anlaşılır. Gerçekten devlet bütün gücüyle yüklenmiştir TKP'ye. İki sene hücrede kalanlar olmuş, çıldırınlar olmuş, ağır sayılabilecek cezalar verilmiştir. Sürgün, takip ve izleme ile insanlar gündelik ekmeleklerinden edilmek istenmiştir. Moral bir abluka uygulanmıştır. Bunda bu kadar kararlı oluşları batı ve özellikle ABD'nin gözüne girme siyasetine bağlanabilir.

Tekrar hatırlatmaya gerek var mı, bilmiyorum ama 53 TKP Davası geleneksel TKP kuşağının bitiş öyküsüdür. Bu davanın öyküsünü okur ve araştırırken hep bunu düşündüm. O kuşağa ve bu davaya ilişkin olumsuz birçok şey söylenebilir. İşin tuhafı yanlış olmaz da. Ama bütün bir dönem boyunca, yegâne muhalif sesin onlardan yükseldiği, bunun faturasını ağır ödedikleri ve gerçekten acılar çekerek, iyi-kötü bir inancı sürdürmeye çalıştıklarını düşündüğümde bütün bunları unuttur gibi oluyorum.

Bence 53 TKP Davası, Türk Solu'nun tarihini anlamakta kilit noktasıdır. O tarih geçmişte kimilerinin dediği kadar utkan değildi elbet, ama gene kimilerinin dediği kadar kötü de değildi bence. Bunun dengesini anlamak bugün için aydınlatıcı olabilir...

Atilla AKAR
Eylül, 1990/İstanbul